

מסכת יבמות קט"ו-קכ"א

בס"ד, י"ב אלול תשס"ז

גליון מס' 431

- ◆ איסור חליבה בשבת, מפני מה?
- ◆ בהמה - גידולי קרקע
- ◆ כיצד הגיעה התורה לספרד?
- ◆ אדם שנפצע אנושות מכדורים או פגזים

השבוע בגליון

- ◆ חומר איסור אשת איש
- ◆ רימון התפוצץ בשוהה

- ◆ נפל מנהר ונפגע ממוקש
- ◆ "ריגלא"
- ◆ להקביל פני רבו בראש חודש?
- ◆ מדוע חייב אדם להקביל פני רבו?

דף קיד/א וקסבר מפרק כלאחר יד הוא איסור חליבה בשבת, מפני מה?

כידוע, בשבת קודש אסור לחלוב, כפי המבואר גם בגמרתנו.

סוגייתנו מנמקת את איסור החליבה משום "מפרק". רש"י במסכת שבת (צה/א) מפרש כי מלאכה זו היא תולדה של אב מלאכה "דש". כלומר, פירוק החלב ממדי הבהמה, הוא כפירוק התבואה מתוך המוץ. במאמר הבא נתוודע לפולמוס ארוך, רב שנים, על אודות האיסור המדוייק של חליבה בשבת.

בהמה - גידולי קרקע: על האמור בגמרתנו, כי אסור לחלוב משום "מפרק", מעירים בעלי התוספות על אתר, הן מלאכת "דש" אסורה בגידולי קרקע בלבד! בעלי התוספות מביאים סברה, כי בעלי חיים נחשבים גידולי קרקע לכמה מדיני התורה, מפני שעיקר גדילתם היא מהצומח על גבי הקרקע, אך בכל זאת סוברים בעלי התוספות, כי אין הם נחשבים "גידולי קרקע" לגבי מלאכת "דש". אולם, ה"מגיד משנה" (הלכות שבת פרק ח' הלכה ז) אינו מקבל את דחיית בעלי התוספות לסברא זו והוא מסיק כי גם לגבי מלאכת דש בהמה היא כגידולי קרקע!

אולם, בעלי התוספות מבארים, כי סוגייתנו היא כשיטת רבי יהודה הסובר שיש איסור "דש" גם שלא בגידולי קרקע. בביאור שיטתם של בעלי התוספות נחלקו ראשונים. יש אומרים (ריטב"א כאן ובכתובות ס/א, ורשב"א בשבת צה/א בשם רה"ג, ועוד), כי לדעתם מן התורה אין כל איסור בחליבה. אחרים סוברים, כי לדעת בעלי התוספות אסורה החליבה מן התורה, אם משום קוצר (ראה רש"י שבת צה/א) או ממחוק (תוס' כאן בשם ר"ת, ועוד), או בורר (רשב"א שבת קמ"ב, או טוחן (יראים סימן רע"ד עמוד קמ"א), או גוזז (מאירי שבת ע"ג בשם י"מ, ושטמ"ק כתובות ס/א בשם ר"ש בר אברהם). בפעולת החליבה ישנם מאפיינים שונים הדומים למלאכות אלו.

ואם תאמר, מה השלכה הלכתית יש משום איזו מלאכה אסורה החליבה? ובכן, חשוב ביותר לדעת זאת, שכן, מלאכת "מפרק" - דש, או "בורר", אינה אסורה אלא אם משתמשים בחפץ המתפרק או המתברר, אך אם החלב הולך היישר לאבדון, כתבו הרמב"ן והר"ן (שבת קיא), כי אין איסור מפרק ואין איסור בורר. ברם, מלאכת גוזז, טוחן וקוצר, אינה מותנית בשימוש ואינה מותרת באם החפץ הולך לאבדון, אלא אסורה בכל תנאי.

להלכה נוקטים שחליבה אסורה משום תולדת "דש" (כן דעת הר"ף והרמב"ם הלכות שבת פרק ח' הלכה ז, עין "חיי אדם" סימן י"ד סעיף ח', "אגלי טל" מלאכת דש סימן י"ב, ועוד), ולפיכך בשעת הדחק יש להקל בחליבה שאינה

דבר העורך

ובאו כולם

עוד שבוע ימים יזכו לומדי הדף היומי לסיים את מסכת יבמות, ראויים הם ימים אלה, של חודש הרחמים והסליחות, לסיים מסכת גדולה ורבה זו, שבעמל רב שקדו עליה לומדי הדף היומי. **ברבים** מן השיעורים נשמעת הקריאה: "אם אנחנו הצלחנו, הבה נצרף יהודים נוספים אל הדף היומי". מטבע הדברים, פעמים יש החוששים לפנות לאנשים מסויימים, שנראה כי לא יסכימו להצטרף ללימוד תורה באופן קבוע, מסיבות שונות. לכבודם של הלומדים המבקשים להגדיל את מעגל לומדי הדף היומי, וכדי לחזקם, הגנו לפרסם את המעשה הבא, שלקחו רב.

תקופה מסויימת בימי חייו, היה ה"חפץ חיים" זצ"ל נודד בין ערים, כפרים ועיירות, כדי למכור את הספרים שחיבר. ביום מן הימים נקלע הסבא קדישא לאכסניה בוולנא ונוכח ביהודי שנכנס אל המקום. גדל הגוף התיישב באחת על כסא, במשפט קצר הורה להגיש לפניו את מנתו ותיכף ומיד נגס בה בתאוותנות, תוך כדי לגימות הגונות ממשקה חריף. **כמעט** עמד ה"חפץ חיים" לגשת אל היהודי ולדבר עמו רכות, כי ראוי לו לשפר את התנהגותו, אך בעל האכסניה הקדימו וסיבר את אזניו כי כל מילים שבעולם לא יועילו לו ליהודי זה. כבוד הרב יבין, הלה שירת בצבא ניקולאי, מזוגו רותח וידו הכבדה - קלה. בפיו צורות קללות סדורות ולעניות דעתי אין ראוי שכבוד הרב יתבזה בעימות עם הברנש. בעל האכסניה הוסיף והסביר, כי בגיל שבע שנים נחטף האומלל מבתו, עם קבוצת נערים. קנטוניסטים. נשלח לסיביר, גודל בין איכרים בורים וקשוחים עד גיל שמונה

לעילוי נשמת איש חי רב פעלים אוהב את הבריות

ר' **משה שניצר** ז"ל ב"ר מנחם מנדל ז"ל

נלב"ע ג' אלול תשס"ז **תנצב"ה**

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

עילוי נשמת

מרת **צירל פולק** ע"ה

ב"ר יוסף הקש ז"ל

נלב"ע י"ג אלול תשל"ח

תנצב"ה

הונצחה ע"י משפחות פולק, מי זהב וקרפין שיחיו

עילוי נשמת

מרת **טויבא ברמן** ע"ה

ב"ר אלעזר מאיר ז"ל

נלב"ע ט"ו אלול תשמ"ט

תנצב"ה

הונצחה ע"י ידידנו הר"ר **יעקב (ז'ק) ברמן** ומשפ' שיחיו

עילוי נשמת

הקדושים

הרב **דוד יעקב הלוי אפלבוים** הי"ד

ובתו **נאוה** הי"ד

נלב"ע י"ג אלול תשס"ג

תנצב"ה

הונצחו ע"י הר"ר **צבי ותמרה סנד** שיחיו - ירושלים

משתמרת אלא הולכת לאיבוד ("חזון איש" סימן נ"ו ס"ק ד, שיש לסמוך בשעת הזחק על שיטת הרמב"ן הנ"ל).

כאשר קמו בארץ משקים על ידי שומרי תורה ומצוות, הם נבוכו מאד מה יעשו לגבי חליבה בשבת. אי אפשר שלא לחלוב, שכן, הבהמה סובלת ומצטערת, ואי אפשר לחלוב מפני האיסור. במקרה כזה נעשית החליבה על ידי נכרי. אמנם, חז"ל אסרו לומר לנכרי לעשות מלאכות בשבת, אך משום צער בעלי חיים, התירו חז"ל לומר לנכרי לעשות מלאכה בשבת (ראה "שולחן ערוך" סימן ש"ה סעיף כ, וב"שמירת שבת כהלכתה" פרק ל' סעיף כ"ח את ההגבלות שיש בדבר).

חליבה לתוך כלי עם נפט: ברם לא בכל הזמנים העסקת נכרים היתה אפשרית. הפתרון היה אז חליבה לאיבוד. הכינו כלי ובו נפט או חומר פוגם אחר, ולתוכו חלבו את החלב. הבעיה היא, שעל די כך הלך חלב יקר לאבדון. יש אומרים כי החזון איש התיר לחבר את מכונת החליבה אל הפרה, כשמתחילה החלב נחלב לאיבוד, ועל ידי כך אין איסור בחיבור מכונת החליבה לבהמה, אולם בהמשך, אחר שהחליבה מתבצעת מאליה על ידי המכונה, ניתן להחליף את הכלים ולהניח כלי נקי תחת המכונה אליו יבוא החלב.

כמובן שהיתר זה אינו פשוט, והנידון להתירו הוא בשעת הפסד מרובה.

ראוי לציין כי בספרו כתב "חזון איש" שאסור לעשות כן ("חזון איש" סימן ל"ח ס"ק ד), אך כאמור, יש שהביאו בשמו להתיר לעשות כן במקרה של הפסד מרובה (ראה "שמירת שבת כהלכתה" פרק כ"ז הערה קנ"ט).

דף קט"ו/ב יצחק ריש גלותא

כיצד הגיעה התורה לספרד?

הגמרא מספרת על יצחק ריש גלותא, אחיינו של רב ביבי, שהלך מקורטבא לאספמיא ונפטר. כאשר הגיעה השמועה על אודות פטירתו, דנו אב"י ורבא אם 'חיישינן' לשני יצחק ריש גלותא אם לאו. כלומר, אם יש לחשוש שמא יש עוד 'יצחק ריש גלותא', והוא שנפטר.

מי היה יצחק ריש גלותא זה? האם היה ראש הגולה כמשמעות שמו? לדעת הרשב"א, אכן היה יצחק ראש הגולה. אמנם, אף שראשי הגולה אנשים ידועים ומפורסמים היו, מכל מקום, כאשר באה שמועה על מות "יצחק ראש הגולה" יש מקום לחשוש, שמא במקום אחר, בלתי מוכר לנו, קיים גם כן ראש גולה בשם יצחק והוא אשר נאסף אל עמיו על אם הדרך בין קורטבא לאספמיא.

הרא"ש (בתשובותיו נא/ב) חולק על כך בתוקף.

ראשית, 'ריש גלותא' יש רק אחד, וכיצד זה הסתפקו אם הוא שמת או ריש גלותא אחר? שנית, האם ריש גלותא מת סתם כך על אם הדרך? הכקבצן הילך לו בין קורטבא לאספמיא ללא רכב, פרישים או עבדים אשר היו באים להעיד על מותו? אין זאת אלא שיצחק זה לא היה ראש הגולה ולא היה זה אלא כינוי בעלמא שנתכנה "ריש גלותא" ותו לא [דוגמא לדבר: קיימים שמות משפחה כמו קניג = מלך, פרינץ = נסיך, רבינוביץ = בן הרב, ואין בשם זה אלא כינוי ותו לא].

ברם, מדברי ראשונים אחרים עולה, כי במאורע המתואר כאן רמוז פרק גדול מתולדות יהודי ספרד. בספר העיתים לרבי יהודה הברצלוני (הלכות ברכת שבת סימן קע"ט) מובאים דברי רבי שמואל הנגיד על אודות שמועה שיצאה על בני ספרד, כי אינם מתרגמים את התורה, כנהוג בימים ההם: רבי שמואל הנגיד אומר, כי חלילה לבני ספרד לנהוג כן, "ומעולם לא הניחו התרגום ולא דבר אחד מטעמי תלמוד שהיו ערוכים בפיהם מיצחק ריש גלותא בר אחתיה דרב ביבי, דשכיב בספרד בין קורטבא לאספמיא".

אספמיא, היא כידוע, כינוי לספרד [כך גם היום, באנגלית - SPAIN]. (ראה גם עובדיה א/כ בפסוק ובתרגום שם). לדעת רבי שמואל הנגיד הכוונה לחבל ארץ כלשהו בספרד. קורטובא היא, ודאי קורדובה. יצחק ריש גלותא היה אחד מגדולי הדור שכיתת רגליו מבבל לספרד, והוא הוא שהעמיד את התורה במדינה זו עוד בימי האמוראים.

לאור דברים אלו, מיישב הגר"י שור, רבה של קיטוב ומהדיר ספר העיתים, את תמיהות הרא"ש. אכן, תמוה, כיצד ניתן היה לחשוש לשני ריש גלותא, ועוד להסתפק במיתתו של אדם מפורסם שזכה. הרא"ש הסיק כי מדובר באדם פשוט שנקרא ריש גלותא ככינוי בלבד. אולם לפי דברי רבי שמואל הנגיד מובנים הדברים היטב. יצחק זה, אחיינו של רב ביבי, גלה מבבל לספרד ושם התמנה לריש גלותא, עקב זאת שהיה גדול הדור, מרביץ תורה ומלמד "טעמי תלמוד". כאשר הגיעה השמועה בבבל על יצחק ריש גלותא שמת בספרד בין קורטובא לאספמיא, הסתפקו בבבל הרחוקה שמא השמועה שהגיעתם עוסקת ביצחק אחר, לפי שיצחק וביבי היו שמות נפוצים, והם חששו שמא אותו שהתמנה לריש גלותא אינו יצחק שהם מכירים אלא יצחק אחר, וממילא, אשתו שנותרה בבבל, אינה מותרת להנשא (מבוא לספר העיתים עמודים X - XI).

כתב את כל התלמוד מזכרונו: אגב, רבי שמואל הנגיד, בתשובתו הנזכרת, מסר עוד, שאם כי יצחק ריש גלותא הוא זה שלימד "טעמי התלמוד" בספרד, בכל זאת את התלמוד עצמו, [אחר

עשרה. ולאחר מכן שירת עשרים וחמש שנים בצבא ניקולאי. בעשרות השנים ששהה בין הנכרים הפך לפרא. לא ראה פרצוף יהודי. כבוד הרב, לצערי, גם היום אינו חפץ לראות. אל נא **ארשת** רחמים עגומה עלתה על פניו של ה"חפץ חיים" למשמע קורות חייו האומללים של הסועד. הוא קם ממקומו, בירכו ב"שלום עליכם" לבני והושיט את ידו הרכה לשלום, תוך שהתיישב לצידו. "שמעתי", לחש ה"חפץ חיים", "כי בהיותך ילד בן שבע נחטפת האמנם כן הדבר? הגולת לסיביר הרחוקה, גדלת בין הגויים ולא זכית ללמוד תורה! מה גדולה זכותך. למרות הצרות, הרדיפות והקשיים, נותרת יהודי! אשריך! מאושר הייתי לו היו לי זכויות כשלך!".

ה"חפץ חיים" הוסיף לתאר בכנות את הקשיים שחלפו על הילד האומלל, ועם כל משפט שיצא מפיו הקדוש הופשרה שכבה נוספת במעטה השריון שהעטה על עצמו הילד שהפך לחייל רוסי מגושם. דמעות נקשרו בעיניו. זכרונות בית אבא ואמא הציפוהו באחת המילים שיצאו מלב חם וטהור ליטפו את נפשו המיוגעת ומילאה בכיסופין שהיו חבויים בקרבו זה עשרות שנים, תחת חומות של קשיחות.

בטרם סיים את דבריו, אמר לו ה"חפץ חיים": "אדם שכמותך, אשר זה למסור נפש ולקדש שם שמים, לו היית מקבל על עצמך לחיות מכאן ואילך כיהודי כשר, לא היה מאושר ממך בכל הארץ". **אמרו**, כי אותו אדם לא עזב את ה"חפץ חיים", דבק בו והיה לבעל תשובה גמור!

המעשה המרטיט הזה סופר ויוספר מדור לדור, כדי להמחיש כי בכל יהודי חבויה הנקודה הטהורה, השורשית, שמקורה באותה שעה בה עמדו רגלי כלנו על הר סיני וזעקנו "נעשה ונשמע".

★ ★ ★

לפני שבועות אחדים קיבלנו מכתב מרגש מאת הרב יוסף הלוי שישא שלי"ט, א. מאנגליה.

בס"ד

לכבוד מערכת מאורות הדרך היומית שיחי **היות** ורבות אלפי ישראל כן ירבו עוסקים כעת בלימוד יבמות במסגרת דף היומי, ברצוני לספר לכם סיפור על האיש הנכבד המנוח ז"ל, שהיה החברותא שלי. המדובר הוא בהרב דוד פרייליך זצ"ל, בוגר ישיבת מפורסמות בחוסט ובפרעסבורג בהונגריה, שהיגר אחרי מלחמת העולם הראשונה למינכן שבגרמניה, בה נתמנה לרב לבית כנסת של חברת אהל יעקב וגם סיעה לרב העיר הרב יונה ארנטרוי זצ"ל בניהולו הקהילה, וגם הקימו ביחד ישיבה בעיר.

הרב ההוא היה קם מידי בוקר השכם שעה לפני זמן שחיות להשתתף בשיעור דף היומי. והנה הגיע ליל הבדולח הנקרא קריסטל נאכט, בט"ז מרחשוון תצ"ח. בלילה ההוא הציתו הרשעים בתי כנסת בכל מדינות גרמניה ואוסטריה. והנה, הרב הזה, כמו הרבה יהודים במדינה, לא ידע מאומה מהמתחולל בלילה, והוא קם בבוקר כמנהגו. כשהגיע קרוב לבית הכנסת ראה אותו עולה בלהבות אש. הוא התחיל לרוץ לתוכו כדי להציל ספרי תורה, והנה, הרגיש יד חזקה תופסת בצוארו. הוא פנה לאחור וראה אחד ממכבי האש שאוחז בצווארו, ואומר לו בזו הלשון: אם החיים שלך יקרים לך, אז תברח מכאן תיכף ומיד. כמובן שהוא עשה כן, וחזר שבור ומיוזע הביתה.

לאחר שעה הגיעו היהודים האחרים לתפילת שחרית כרגיל, ואז חיכו להם אנשי הגסטפו, השוטרים הנאצים שתפסו אותם ושלחו לאחד ממחנות הריכוז שלהם. היהודים האומללים ההם סבלו צרות צרורות עד שנשתחררו, וחלק מהם נהרגו אף שזה היה עדיין לפני המלחמה. **האיש** הזה שהיה נתין חוץ זכה לצאת הוא ומשפחתו מגרמניה והארץ ימים באנגליה. בכל הזדמנות היה חוזר ומכריז "דף היומית הציל את חיי".

שנים עברו, הוא הזדקן ויצא לגימלאות, ואני בדיוק חצי מגילו ואב למשפחה צעירה ושנינו גרנו באותו רובע בלונדון והתחלנו ללמוד בחברותא

שנחתם בידי רב אשי ורבינא], הביא לספר רב נטרונאי [שהיה מן הגאונים], שהגיע לספרד וכתב להם את כל התלמוד מילה במילה מתוך זכרונו!

במקורות אחרים מובא שרב נטרונאי זה עזב את בבל עקב מחלוקת בינו לרב מלכא ריש גלותא, ואז ברח לספרד ושם הרביץ תורה והעמיד תלמידים, שמועה נפוצה אז שרב נטרונאי בא לספרד בקפיצת הדרך (ראה מבוא שם עמוד XI מרב שריא גאון וממכתב אנשי קירואן לרב האי גאון).

[הערה: נאמר לעיל שאספמיה היא ספרד. יש להבחין בין אספמיה לאפמיה המוזכרת מספר פעמים בש"ס, והיא באיזור סוריה, ויש שבטעות נכתב אספמיה וצ"ל אפמיה, וראה ערוך השלם בערך אספמיה ובערך אפמיה].

דף קכ/ב מעידין על המגוייד

אדם שנפצע אנושות מכדורים או פגזים

גמרתנו מביאה את מחלוקת רבי שמעון בן אלעזר וחכמים, בדינו של אדם "מגוייד". רש"י (קכ/א, ד"ה "ואפי") מבאר, כי "מגוייד" הוא אדם שנמלא פצעים וחתיכים מדקירות חרב. מחלוקתם היא, אם ראו אדם במצב זה ולאחר מכן לא יספו לראותו, אם ניתן להתיר לאשתו להנשא מתוך הנחה כי בוודאי לא שרד, או שמא יתכן שהתאושש מפצעיו האנושים. חכמים סוברים, כי יש להניח שמת ואיננו, אך רבי שמעון בן אלעזר חולק וסובר "שיכול לכוות ולחיות", כלומר, מאחר שניתן להרפא מפצעים אנושים על ידי חימום המכה באש, אין להתיר לאשתו להנשא, שמא עלה בידי בעלה להכוות את פצעיו.

על מחלוקתם מוסיף רבא, כי גם חכמים מודים, שאם נדקר אדם בסכין מלובנת, אין להתיר לאשתו להנשא, מפני שהסכין עצמה מכווה את הפצע וקיים סיכוי שלא ימות. כדעתו של רבא הורו פוסקים רבים להלכה (ט"ז אה"ע סימן י"ז ס"ק מ"ד, אך ראה "עצי ארזים" שם ס"ק קנ"ח), שאין להתיר לאשה להנשא על סמך עדות שבעלה נדקר אנושות בסכין או בחרב מלובנת.

על אודות הלכה זו קיימים נידונים רבים. הראשון שבהם הוא נידונם של הראשונים והפוסקים אם מדובר אף במי שנפצע במקום שנעשה "טריפה", ובכל זאת מפני שנפצע בסכין מלובנת חוששים שמא חי, או שמא מדובר רק במי שנפצע אנושות והחשש לחייו נובע מפני ריבוי החבלות ועוצמתן ולא מפני שנעשה "טריפה".

חומר איסור אשת איש: הלומד את הגמרא מעלה בלבו תמיהה, מדוע חוששים כי פצוע כה אנוש נותר בחיים? ובכן, ה"חידושי הרי"מ" כותב, כי אכן מעיקר הדין אין חשש, וניתן להתיר לאשתו להנשא, אך מפני חומר איסור אשת איש, החמירו חכמים לחשוש לאותו מיעוט שנותר בחיים מפני הסכין המלובנת [יתכן שדבריו הם רק אם נעשה מגוייד במקום שמטריף].

חז"ל קבעו, איפוא, גדרים למקרים סבוכים בהם איש לא ראה שהבעל שבק חיים לכל חי, אך ראו כי נפצע אנושות.

לסוגייה זו השלכה רבת משמעות לעניין הנפצעים מקליעים, פגזים או רימונים. לצורך פיצועם או תאוצתם של אלה, מציתים אבק שריפה, חומר נפץ, שהוא המאיץ אותם למטרתם, ובפגזים הוא אף מפוצץ את תרמיל הפלדה של הפגז והופך אותו לרסיסי מתכת חדים ופוצעים. השימוש בחומר הנפץ אף מחמם את הקליעים, הפגזים והרימונים; משכך דנו הפוסקים, אם יש לדונם כמכת חרב מלובנת, שלדברי הכל, אם נראה אדם נפגע אנושות מקליע, פגז או רימון, אין בכך די כדי להתיר לאשתו להנשא, אם יותר לא ראוהו ולא נודע מה מצבו.

רימון התפוצץ בשוחה: בין המקרים הרבים שנידונו בספרי השו"ת, אנו מוצאים בשו"ת "עצי חיים" (אה"ע"ז סימן כ"ה) שלפניו הובא סיפורם של שני אנשי צבא יהודים שאחד מהם ישב בתוך שוחה וחבירו שעמד בסמוך שמע שני רימונים מתפוצצים בתוך השוחה. לאחר מכן הוא ראה כי החייל שבשוחה נפגע בגולגלתו מן הרימונים ומסרו לטיפול לשני חובשים נוכרים. לאחר זמן מה אמרו לו החובשים, כי לא הצליחו להצילו והם קברוהו. השאלה שעלתה היא, אם ניתן להתיר לאשתו להנשא על סמך הדברים הללו. בין היתר הוא מסתפק, אם מאחר שרסיסי הרימון חמים - אין להתיר לאשתו להנשא, שמא ניצל, אך בכל זאת הוא מעלה אפשרות שרסיסים של רימון אינם ברזל מלובן.

"עצי חיים" אינו מסביר את צדדי הספק שלו, אך הם התפרשו בדברי פוסקים אחרים, כלהלן.

נפל מנהר ונפגע ממוקש: מקרה עצוב אחר הובא בפני בעל "צור יעקב" (שו"ת, חלק א' סימן ק"ג). חיילים אחדים עמדו על גשר, ואחד מהם נפל לנהר, פגע במוקש שהתפוצץ ואף נפגע מרסיסי תותחים שנורו על האיזור. מכאן ואילך לא נראה האיש וכאשר ביקשו להתיר לאשתו להנשא לאור התפוצצות המוקש וההפגזות, כתב בעל "צור יעקב" כי לפצצות יש דין של סכין מלובנת, מפני שהחלקים הפוגעים רותחים ומלובנים, וממילא קיימת אפשרות שחיי של החייל ניצלו.

ברם, בשו"ת "זקן אהרן" (וואלקין, חלק א' סימן ע"ג) נוקט, כי פצצות ויתר מרעין בישין מסוג זה,

מדי ערב בערב. התחלנו עם מסכת שבת ולמדנו משך כמה שנים רוב המסכתות בסדר מועד, בו בזמן שהוא היה גם נותן שיעורים לכולל של זקנים שרוב המשתתפים היו צעירים ממנו. **סיימנו** סדר מועד וחשבנו מה ללמוד הלאה. החבר שלי כבר היה בן תשעים וחמש, ואמר לי: עדיין לא למדתי מסכת יבמות בחיי, מסכתא זו אני רוצה ללמוד. התחלנו ללמוד ולמדנו ביגיעה דף אחרי דף, עד שזכינו לסיים המסכת זמן קצר לפני הגיעו ליום ההולדת המאה שלו.

רשמתי את זה עבור קוראי המאורות, כדי ללמוד מרבי דוד פרייליך זצ"ל, שאין לך דבר העומד בפני הרצון! ואם זוכה אדם שהשי"ת נותן לו אריכות ימים, אז גם בזקנה מופלגת אפשר ללמוד וגם לסיים המסכתות הכי קשות והמסובכות שבתלמוד.

בכל הכבוד הראוי יוסף הלוי שישא לדרסם גרין, לונדון, אנגליא

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעבודה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 3446 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

מענה לשון

דף קכב/א אמר רבי עקיבא... **נומיתי** לו **נְאֻמָּתָּה** > **נְאֻמָּתָּה** < **שְׁחִיבְתָּ** בסוף "סדר תפלת יום הכפורים" שבספר אבודרהם, כותב רבי דוד אבודרהם: "כל הסליחות שאומר ש"צ ביה"כ אינם צריכין פירוש כי מבוארים הם, חוץ מזה שהוא צריך פירוש, והוא הולך ומבאר את התחינה האלפביתית הפותחת במלים "אל תעש עמנו כלה" (עדות המזרח נוהגים לאומרה גם בתחנון של כל ב' (וה) שם נאמר: "זְכוּר נְאֻמָּתָּה עֲדוּת לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זְרָעוֹ", כלומר, אנו מבקשים מה' שִׁיזְכוּר [ויקיים] מה שָׁנָם [=שאמר], שה"עדות" [=התורה] לא תִשְׁכַּח מִפִּי זְרָע יִשְׂרָאֵל (ע"פ דברים לא/כא: "וְנִעְנְתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעַד כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זְרָעוֹ", רש"י: "הרי זו הבטחה לישראל, שאין תורה משתכחת מזרעם לגמרי").

רבי דוד אבודרהם מבאר ש"נְאֻמָּתָּה" הוא מלשון **נְאֻם** ה', ודרך הפייטנים להשתמש בפועל המקוצר "נֹם". ברם, על נוסח זה קמו עוררין בדורות האחרונים. בשו"ת נודע ביהודה (מהדורה קמא, או"ח סימן ב') כותב רבי יחזקאל לנדא, כי חכם אחד בקהילת "אשר לפי דעתו, המתפלל כפי הנוסחא הישנה אשר במחזורים - אינו אלא מחרף ומגדף", ואחד מהם הוא בפיוט זה: במקום המלה "נְאֻמָּתָּה", אשר עלולה להתפרש מלשון **שנה ותנומה** (וחלילה לומר כן על רבש"ע, אשר לא **יָנוּם** וְלֹא יִישָׁן"), הגיה: "נְאֻמָּתָּה".

אל מנהיג הקהילה, רבי שמואל פלאגי, כותב ה"נודע ביהודה" כדברים האלה: "הנה בודאי יצחוק הלשון כפי שראוי להתפלל בלשון הקודש, שהוא לשון שמלאכי השרת נזקקין לו. הוא 'נְאֻמָּתָּה', שכן הוא שורש המלה בלשון הקודש: נא"ם. אבל מי שאינו מְשַׁנֵּה נוסח הקדמונים ואומר 'נְאֻמָּתָּה', גם כן לא משתבש. ולא כמו שעלה על דעתו שזהו חירוף וגידול... הלוא ידוע שהרבה נשתמשו הפייטנים בלשון ארמי, ובלשון תלמוד 'נֹם' הוא לשון דיבור... ולאו דוקא בתלמוד אלא אפילו בלשון מְשַׁנֵּה, שהוא לשון צח וברור, גם כן נשתמשו במלה זו".

הוא מוכיח זאת - בין השאר - ממשנתנו (קכב/א) "אמר ר"ע: ונומיתי לו כן הדברים", ופרש רש"י "ונומיתי = ואמרת"; ושוב במשנה הבאה (שם): "נומית" (רש"י: "אמרה"). והנה, על אף הביסוס שמוצא ה"נודע ביהודה" לנוסח המקורי שבפיוט "זְכוּר נְאֻמָּתָּה", למעשה נפוץ

אינם כסכין מלובנת. הוא מספר, כי למסקנה זו הגיע לאחר שהרהר לעצמו, כי לא יתכן שמייצרי כלי המשחית ייצרום באופן שהתרופה למכתם תלוייה בהם עצמם. לפיכך הוא חקר, בדק ומצא שחלקי הברזל אכן אינם מלובנים, ולפיכך מי שהגיע למצב "מגוייד", רח"ל, מפצצות וכדומה, אינו נכלל בדברי רבא, שהנפצע בסכין מלובנת, אין אשתו רשאית להנשא.

מעניין לציין, כי באוצר הפוסקים (סימן י"ז ס"ק רנ"ז אות ח' בהג"ה) הביאו בשם מומחים, שחומם של כדורי רובה ורסיסים אינו עולה לטמפרטורה שמעל 80 מעלות צלזיוס, וממילא אין להם דין של כלי זיין מלובן.

דף קכ"א/ב - קכ"א/א שהיאת תלתא ריגלי
"ריגלא"

המושג "ריגלא" מופיע בתלמוד פעמים רבות. מהתחקות אחר פירושי רש"י והראשונים עולה שיש לו משמעויות אחדות. לרוב, 'ריגלא' מציין דרשה שנמסרה בענייני הרגל. אולם, בעיתויה של דרשה זו אנו מוצאים פירושים שונים.

רש"י כאן אומר, שמדובר על דרשה ב"הלכות פסח - בפסח". כלומר, בחג עצמו. גם במקומות נוספים פירש כן (ראה חולין ע"ז/א וע"ז נ"ו/ב). יש מקומות שפירש שהכוונה לשבת שלפני הרגל (ראה בכורות ס"א), ויש שפירש שהכוונה לשלושים יום שלפני הרגל שבו דורשים בהלכות הרגל (ראה ב"ק קי"ג/א וסנהדרין ז' ובמנחות ל"א).

יש שהעירו שאין סתירה בדבר: הרי משה תיקן לישראל שיהיו דורשים הלכות פסח בפסח והלכות חג בחג (סוף מגילה), ועוד אמרו ש"שואלים ודורשים קודם לרגל שלושים יום" (פסחים ו' ב). גם הדרשות שנמסרו לפני הרגל וגם אלו שנמסרו ברגל עצמו כונו "ריגלא". מעבר לכך היתה דרשה מיוחדת בשבת שלפני הרגל. אכן, יש בגמרא מקומות אחדים בהם נזכר במפורש "שבתא דריגלא" (ראה מנחות ל"א).

אחד מחכמי ירושלים, הגרמ"ל זקש זצ"ל, חשף תואר המופיע בירושלמי על אמוראים מסויימים - "רגיל" (ראה מגילה פרק ב' הלכה ד' וכן עירובין פרק ג' הלכה ו'). כך למשל נאמר "רב חנינא רגיל". הכוונה היא, שאותם אמוראים, ובמקרה האמור - רב חנינא, היו דרשני הריגלא, ועקב כך נתכנו "רגיל". יש לציין שבהבנה זו שהיו שלושה "ריגלא", ביאר רבי ראובן מרגליות גמרא שעמדו בה רבים. הגמרא (סוכה כ"ב) לומדת שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל מהפסוק הנאמר באשה השונמית שהלכה לאלישע ונשאלה על ידי בעלה (מלכים ב' ד' כג) "מדוע את הולכת אליו לא חודש ולא שבת". משמע שבחודש ושבת יש ללכת.

להקביל פני רבו בראש חודש? השאלה המתבקשת היא, וכי יש חיוב להקביל פני רבו בשבת או בראש חודש? ובכן, לגבי "שבת" הגאון מוילנא זצ"ל מבאר כי "שבת" היינו: חג, רגל, כנאמר בתורה "וספרתם לכם ממחרת השבת" - ממחרת הפסח.

ומה לגבי ראש חודש? הקיים חיוב להקביל פני רבו בראש חודש? רבי ראובן מרגליות מבאר את הדברים באופן הפותר את כל התמיהות באחת. כבר אמרנו, שעסקו בהלכות הרגל חודש לפני הרגל, וכן בשבת שלפני הרגל, וברגל עצמו. קבלת פני הרב נועדה לשמוע מפיו דברי תורה והלכות. לפיכך יש להקביל פני הרב בחודש שלפני החג, בשבת שלפני החג, או בחג עצמו. מעשה זה של השונמית היה בעת מות ילדה כאשר היה בעלה עם הקוצרים. הוי אומר לא היה זה יום חג או יום השבת. שאלה, איפוא, בעלה, מדוע את הולכת אליו הלא אין זה עתה גם "חודש", כלומר החודש שלפני החג וגם לא "שבת", כלומר שבוע הרגל. מכאן למדנו, שבזמנים כגון אלה יש ללכת לנביא ולרב (קונטרס "יריחי דכלה" עמוד ע"ד).

מדוע חייב אדם להקביל פני רבו? משהגענו עד הלום, נציין חקירה יפה, האם ההלכה ש"חייב אדם להקביל פני רבו ברגל", היא מן ההלכות שבין הרב לתלמידו מפני כבוד הרב, וזמן קיומה נקבע ברגל, או שמא עיקר הלכה זו הוא מהלכות הרגל, שהנהגת הרגלים היא שהתלמיד בא לרבו. מן הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פרק ו' הלכה ז'), אשר מביא בהלכות תלמוד תורה את ההלכה שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל, משמע שמהלכות כיבוד הרב נובעת הלכה זו, שהרי לא הביאה בהלכות הרגלים. גישה זו הולמת את פירושו הנזכר של רבי ראובן מרגליות, כי כבר חודש לפני הרגל ניתן לקיים את ההלכה של הקבלת פני רבו. לו הלכה זו נובעת מדיני הרגל, היאך ניתן לקיימה חודש לפני כן? הכי יכול אדם לקיים מצוות "שמחה" חודש לפני הרגל?!

בבתי הכנסת נוסח מתוקן: עדות המזרח נוהגים כהגהה ה"ל: "זכור נאמק", ואילו עדות אשכנז אומרים "זכור שְׁחָתָה" (לשון שִׁחָה). הללו העדיפו לשמור על אותו פועל, עם הוספת הא' המקראית, והללו בִּיכְרוּ פועל אחר בעל משקל זהה (אותו מספר הברות: נִמְתְּ-כְמו שְׁחָתָה).

להערות ורעיונות נוספים, ולקבלת תוספות: ת.ד. 3446 ב"ב. דוא"ל: u_frank@geronimedia.net

פנינים

דף קכ"א/א אבא בר מניומי הוה מסקי ביה דבי ריש גלותא זוזי... חלף קמיהו ולא בשקרוה

פשר מעשהו של אבא בר מניומי

חלק אחר של מעשה זה מופיע במסכת שבת (קכ"א/א), שם נאמר גם כן שהיה אבא בר מניומי חייב כסף לאנשי ריש גלותא, ואף נתפס על ידם בחוב זה, אולם משהתברר להם שצורבא דרבנן הוא, אמר להם ריש גלותא לעזובו.

הסיפור המופיע כאן מתמיה: וכי השתמט אבא בר מניומי מלשלם חובו? אף הסיפור המופיע שם מתמיה: וכי מפני שתלמיד חכם הוא אין הוא צריך לשלם?

אולם, המעשים משלימים זה את זה: מדובר לא בחוב אלא במס ממימי ריש גלותא, שלא היה מוטל על אבא בר מניומי בהיותו צורבא מרבנן. ברם, הוא לא חפץ להשתמש בכתר תורה ולומר תלמיד חכם אני, אלא השתמט בתחבולות שונות (כמסופר כאן), עד שנתפס (כמסופר במסכת שבת). אולם אז הוברר שאכן תלמיד חכם הוא והניחוהו... (ניצוצי אור, שבת).

דף קכ"א/ב שהקדוש ברוך הוא מקדק עם סביבי כחוט השערה
השפעה על הקטנים

מפני שכאשר הצדיקים יורדים מעט ממעלתם - כל הכלל כולו יורד. כל ישראל כגוף אחד, והתעלות או ההיפך של היחיד, ובמיוחד של הצדיק, משפיעה על הכל.

כך היה אומר אחד מראשי ישיבת מיר בדורות שעברו: המתמיד בישיבה הלומד ח"י שעות ביממה מחזיק את רוטשליד כפריו שלא יוציא עצמו מכלל ישראל. הכיצי: המתמיד לומד ח"י שעות, בחור רגיל י"ב שעות. למטה ממנו הסוחר בורשה הלומד שעה ביום. למטה מהם הסוחר במינסק שדיו בתפילה. למטה מהם הבנקאי בברלין שיהדותו כולה אינה אלא שאינו מחלל שבת. למטה מכולם פלוני כפריו שרק שם יהודי עליו ותו לו.

אם יפחות המתמיד מח"י שעות, יפחות הבחור הממוצע מ"יב שעות, הסוחר בורשא לא ילמד כלל, הסוחר במינסק אף לא יתפלל, הבנקאי בברלין לא ישמור שבת, ופלוני יוציא עצמו מכלל ישראל...

לעילוי נשמת

ר' יואל שטרנבל ז"ל

ב"ר יהודה נחמן ז"ל נלב"ע י"ג באלול תשל"ט

תנצב"ה

הונצח ע"י בנו ידידינו הר"ר ברוך מרדכי ומשפ' שיחי - ר"ג

מאורות הדף היומי

משרד ראשי: רח' ווגמן 1 (פינת חתם סופר 5)
 ת.ד. 471 בני-ברק P. O. B. 471 Bnei-Brak ISRAEL
 טל: 03-5775333 tel: +972-3-5775333
 פקס: 03-7601020 Fax: +972-3-7601020
 אימייל: meorot@meorot.co.il E-mail:

לתרומות והנצחות טל: 03-5775307
 למנויים, ובכל עניין טל: 03-6160657

לעילוי נשמת

הר"ר משה פוטרמן MIKE FUTERMAN ז"ל

ב"ר פנחס ז"ל נלב"ע י"א באלול

תנצב"ה

הונצח ע"י

THE RIESCHER FAMILY ארה"ב

לעילוי נשמת

מרת לונה כהן ע"ה

בת רחל ע"ה נלב"ע י"ג באלול תשס"ב

תנצב"ה

הונצחה ע"י בנה שיחי